

Integreret sats og funktionel orkesterpolyfoni

Vi vil i det følgende diskutere to grundlæggende forskellige satstyper: *integreret sats* og *funktionel orkesterpolyfoni*.

1.1 Grundlæggende karakteristika

Ved en *integreret sats* forstås her en sats, hvor de satsmæssige elementer er uadskillelige. En integreret sats kan være en homofon sats (eller mere præcist en homorytmisk sats), hvor alle stemmer følges ad – fx en koralsats el.lign. Det kan også være en polyfon sats, hvor to eller flere melodistemmer forekommer samtidig, dvs. at de enkelte stemmer er udformet efter kontrapunktisk-melodiske principper, fx en kanon, en motet, fuga, en invention el.lign. I alle tilfælde er det rytmiske element indeholdt i det melodiske. Jf. Fig. 98A.

Ved *funktionel orkesterpolyfoni* vil vi her forstå en sats, hvor de satsmæssige elementer (fx en melodistemme, eller de ledsagende akkorder) er opdelt i tre hovedfunktioner: *melodi*, *akkompagnement* og *baggrund(e)* (også benævnt forgrund, baggrund og mellemgrund⁶⁰), som satsmæssigt kan have stor grad af uafhængighed. Ikke alle tre hovedfunktioner behøver at forekomme i funktionel orkesterpolyfoni, der kan være passager, hvor kun to eller evt. kun en element(er) forekommer. Jf. Fig. 98B.

1.2 Sammenlignende eksempel

I Fig. 98 ses (A) en melodi udsat som en enkel, firestemmig koralsats med ens tekstdeklamation – dvs. en integreret sats og (B) den samme melodi udsat i funktionel orkesterpolyfoni i form af en solomelodi med liggende akkordbaggrund samt klaverakkompagnement.

Satsteknisk rummer de to satseksempler A og B helt forskellige problemstillinger. I ex A danner de tre understemmer til melodien et kompliceret væv af melodi og harmoni, hvor hver enkelt stemme nøje er afbalanceret efter de andre. I ex B er melodien ledsaget af akkorder, liggende i korbaggrunden, brudte i klaverakkompagnementet. Her er harmoniseringen enklest mulig: to toner i tertsafstand harmoniseres med samme akkord, i anden takt er tertsintervallet udfyldt med en gennemgangstone, der her ikke tillægges nogen harmonisk betydning.

Æstetisk set er koralen enklere (overstemmens melodi er altdominerende) sammenholdt med orkestersatsen, der er spaltet i tre klanglige elementer. Omvendt er orkestersatsen satsteknisk, hvad angår de satsmæssige elementer baggrund og akkompagnement hver for sig, enklere – her bygges på de enkleste stemmeføringsprincipper.

ØVELSE 23: Lyt til følgende musikeksempler og bestem de melodimæssige, akkompagnementsmæssige og baggrundsmæssige funktioner. Fx a) George Benson: *Nature Boy*, b) Georges Bizet: *Carmen*, No.10 *Séguedille* et Duo samt fra Haydn: *Skabelsen*: c) nr.3 *Recitativ* + d) nr.2 *Arie* mit Chor).

⁶⁰ Fx i Samuel Adler: *The Study of Orchestration*, s.116ff - her benyttes benævnelserne *foreground*, *midleground*, *background*. Bemærk, at termen ”*background/baggrund*”, ofte anvendt inden for fx bigband genren, betegner en *mellemgrund*, hvorfor betegnelserne *melodi*, *baggrund* og *akkompagnement* vil blive anvendt i det følgende.

Integreret sats og funktionel orkesterpolyfoni

Fig. 98. Jag vet en dejlig rosa – to forskellige satstyper

Jag vet en dejlig rosa
trad. svensk

A. Integreret sats

B. Funktionel orkesterpolyfoni.

Solosang

Jag vet en dejlig rosa, och vit som liljeblad.

Korbaggrund
- b.c. eller vokal

Klaver

Kun 2.x

George Benson: *Nature Boy*

		INTRO	VERS 1	VERS 2	
INTEGRERET STRYGERSATS		-	VOKAL MELODI	VOKAL MELODI	MELODI
	RYTMEGRUPPE		RYTMEGRUPPE	RYTMEGRUPPE	AKKOMPAGNEMENT
	-	-	STRYGERMELODI OBLIGAT		BAGGRUND(E)
INTEGRERET SATS	FOP →				

1.3 Integreret sats

De integrerede satstyper kan deles op i homofone og polyfone typer. Det er karakteristisk, at alle stemmer i en integreret sats står i direkte forbindelse med hinanden; ingen stemme kan undværes.

De tre funktioner i den funktionelle orkesterpolyfoni udgøres hver for sig i mange situationer af en integreret sats (se 1.4 Elementerne i den funktionelle orkesterpolyfoni neden for).

1.3.1 Homofone typer

Fig. 99. DDK 1- slutning

C   C   G   Am   Em Dm Am   E

Fig. 100. Real Group: A cappella in Acapulco

D9   D13   F9   F13   B♭13 A13   A♭13 G13   D♭9sus   C9sus

1.3.2 Polyfone typer

fx:

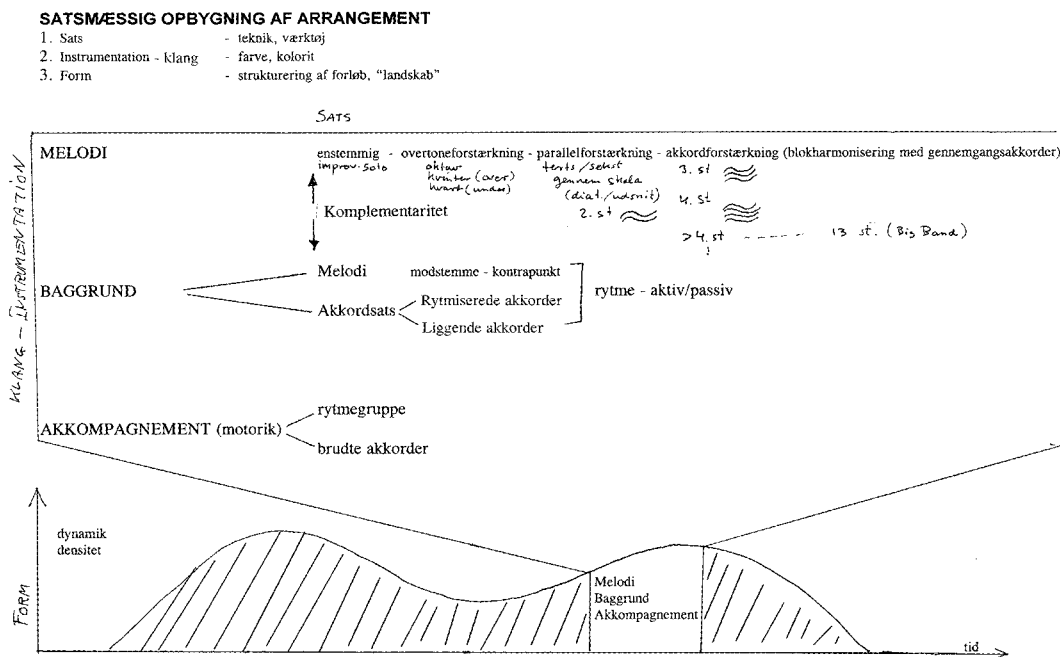
- Imiterende typer, fx fuga, invention – se fx Fig. 28. Palestrina: Sicut cervus.
- Cantus firmus-typer
- anden polyfon sats

1.4 Elementerne i den funktionelle orkesterpolyfoni

Modellen for den funktionelle orkesterpolyfoni opererer med tre funktioner (jf. også Fig. 98 B):

- Melodi (forgrund)
- Baggrund(e)
- Akkompagnement

Fig. 101. Grafisk fremstilling af funktionel orkesterpolyfoni

1.4.1 Melodi-funktionen (forgrund)

Der er normalt kun én melodi – der findes dog enkelte eksempler på to samtidige, lige-stillede melodier.

Melodifunktionen kan varetages af:

- en enstemmig melodi – herunder melodier der er fordoblede/oktaverede af klanglige årsager
- en flerstemmig melodisats (se denne satstype) på 2-5 (undertiden flere) stemmer, der hovedsageligt føres i ligebevægelse.

1.4.2 Baggrundsfunktionen

En baggrund kan f. sa. udformning være overvejende akkordisk eller overvejende melodisk. Akkordiske baggrunde kan være liggende eller rytmiserede.

En baggrund kan f. sa. relationen til melodien være overvejende *responsorial* (besvarende) eller overvejende *obligat* (samtidig).

- NB! Der kan forekomme flere baggrunde samtidig.

1.4.3 Akkompagnement (fx rytmegruppe)

Her fastlægges det akkordiske grundlag for satsen (hvis der er noget), og dermed også basgangen.

Der kan kun eksistere et akkompagnement ad gangen. Heraf følger en vigtig satsmæssig grundregel, f. sa. funktionel orkesterpolyfoni: Der må kun være én basgang ad gangen.

1.5 Funktionernes samspil - kontrapunktiske relationer

Samspillet mellem de tre satsmæssige hovedfunktioner (*melodi, akkompagnement og baggrund*) kan anskues som samspillet mellem selvstændige stemmer i en kontrapunktisk sats, hvor stemmerne er enstemmige, eller udgøres af et *stemmekompleks*. Et *stemmekompleks* består af to eller flere ikke uafhængige stemmer, som evt. kan udgøre en integreret sats.

Fx

- Melodisats (parallelsats, bloklarmonisering, *thickend line* etc.), to eller flere stemmer
- Integreret, homofon sats, fx koral- eller akkordsats
- En akkompagnementssats

I det følgende vil betegnelsen en *stemme* dække over såvel enstemmige stemmer som stemmekomplekser.

De afgørende parametre for stemmernes indbyrdes relation er:

- stemmernes indbyrdes rytmik
- stemmernes indbyrdes samklangsinterval
- stemmernes melodiske udformning
- den enkelte stemmes selvstændighed
- komplementaritet - afbalancering af de enkelte stemmers forløb

1.5.1 Harmonik

Det harmoniske grundlag er fælles for alle tre elementer i den funktionelle orkesterpolyfoni!

Der kan forekomme gennemgangtoner- og akkorder – disse afsmittes kun i ringe grad i de øvrige funktioner.

1.5.2 intervalliske relation

Samklangsintervallet mellem to stemmer er afgørende. Der kan forekomme gennemgangtoner.

1.5.3 Melodisk relation

- Stemmerne retning afbalanceres
- Stemmernes melodisk karakter og profil afstemmes

1.5.4 Rytmask relation

Her er to forhold vigtige:

- Stemmerne kan være mere eller mindre rytmisk afhængige.
- Stemmernes rytmiske relation udspilles på forskellige niveauer.

1.5.4.1 Rytmask afhængige/uafhængige stemmer

Ofte ses en sammenhæng mellem den rytmiske afhængighed og den fraseringsmæssige udformning – et vigtigt moment ved udformning af fx bigband arrangementer, hvor forskellige sektioner har en kontrapunktisk relation.

- *Marcato* - rytmisk afhængighed - den rytmiske resultant (summen af stemmernes rytme)
- *Legato* - rytmisk uafhængighed

1.5.4.2 *Responsorial / obligat stemme*

Se fx:

- J.S.Bach Cantata *Wachet auf*. BWV 140:V. 6. Aria: *Mein Freund ist mein*. Norton Antologi Vol.1, no.84.6
- W.A.Mozart: Don Giovanni, No.4 Madamina! Il catalogo è questo (Listearien). Norton Antologi Vol.2, no.103.b)

1.5.4.3 *Overordnet rytmisk niveau*

En stemme kan overordnet (dvs. i hele det forløb, hvor de to stemmer er til stede) forholde sig til en anden stemme på to grundlæggende måder: *Responsorialt* (besvarende) eller *obligat* (samtidig).

En stemme udformet efter et responsorialt princip er grundlæggende aktiv når den anden stemme er passiv og vice versa. En given stemme kan på det overordnede rytmiske niveau udvise skiftevis responsoriale og obligate træk, ofte i komplementaritet til den anden stemme.

1.5.4.4 *Underordnet rytmisk niveau*

En given stemme kan forholde sig vilkårligt vekslende responsorialt og obligat til en anden stemme.

Vi vil senere i forløbet vende tilbage til forskellige satsmæssige implikationer af det her fremlagte begrebsapparat.